

ეკონომიკა, ეკონომეტრიკა და ფინანსები (სხვადასხვა)

**სტაბილიზაციის პოლიტიკის და მოსახლეობის შემოსავლების
ზრდის ერთი საკითხის შესახებ**

აკაკი ბაკურაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო
akaki.bakuradze@atsu.edu.ge

ბოლო პერიოდში, ბაზარზე დომინირებს და წესებს კარნახობს ხელისუფლება და ბიზნესი, ამიტომ მათი ურთიერთობების მუდმივ „გარკვევას“ ეწირება მოსახლეობის, როგორც ყველაზე დიდი მომხმარებლის ინტერესი და, შესაბამისად, სამომხმარებლო ფასების ზრდის პირობებში, მისი, როგორც ეკონომიკური აგენტის, კონკურენტული შანსები საჯარო და კერძო სექტორთან მინიმალური ხდება, რადგან ინდივიდის ფულადი შემოსავლები, ყველა შემთხვევაში, ფიქსირებული/უცვლელი რჩება. მთავრობამ უნდა გადაწყვიტოს, რომ მხარი დაუჭიროს იმ საინვესტიციო პროექტებს, რომლებიც ორიენტირებულია ტრადიციული და პრიორიტეტული დარგების სწრაფ განვითარებაზე და ადგილობრივი ადამიანური რესურსების მაქსიმალურ დასაქმებაზე, რადგან საზოგადოებაში უფრო აქტიურად ისმის კითხვა: ჩვენი პრიორიტეტი მომსახურე სფეროზე ორიენტირებული სახელმწიფოს სახელის დამკვიდრებაა მსოფლიო თანამეგობრობაში, თუ - მწარმოებელი და ინდუსტრიული ქვეყნის?

საკვანძო სიტყვები: ბაზარი, რესურსები, ეკონომიკური აგენტი, კონკურენცია, მოსახლეობა, შემოსავლები.

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება ქვეყნის მიმდინარე და გრძელვადიანი ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტურად გატარების პირდაპირი შედეგია, რაც ორიენტირებულია საკუთარი თუ მოზიდული რესურსების ოპტიმალურ გამოყენებაზე, ინტეგრაციულ პროცესებში „ღირსეული“ ადგილის პოვნაზე და დამოკიდებულია შიდა და გარე პოლიტიკური სტაბილურობის მიღწევაზე, საფრთხეების თავიდან აცილებაზე და/ან დაბალანსება/მართვაზე და მოსახლეობაში განათლების დონის, ეროვნული თვითშეგნების, მოქალაქეობრივი და სოციალური პასუხისმგებლობის, საზოგადოებრივი აქტივობის ზრდაზე და ა.შ.

ასეთი პოლიტიკის გატარებაზე და მის პროდუქტიულობაზე, პასუხისმგებლობა, ძირითადად, უნდა გაინაწილოს როგორც საჯარო, ისე კერძო სექტორმა და მოსახლეობამაც, ასევე, გარკვეულწილად, არასაჯარო სექტორმა. ბოლო პერიოდში, გამოიკვეთა ერთი პრობლემაც, რაზეც, სამწუხაროდ, იშვიათად საუბრობენ ან მსჯელობენ... კერძოდ, ორი

„დიდი“ ეკონომიკური აგენტის (საჯარო და კერძო სექტორის), ე.წ. ბაზრის მონაწილეების „წესების დარღვევით“ ქმედება/ქცევა, რაც მოსახლეობას ბუნებრივად/თვისებრივად არ ახასიათებს. იგულისხმება, რომ მთავრობის წინაშე მდგარი სტრატეგიული და ტაქტიკური შინაარსის ამოცანების გადაწყვეტა მიმართულია მაკროეკონომიკური, საბიუჯეტო და სოციალური სტაბილურობის მიღწევისაკენ. ამ დროს - ბიზნესი¹, კონკურენტულ გარემოში მიმდინარე სწრაფი და დინამიური პროცესების, ასევე საფრთხეების/რისკების მართვის მიზნით, სულ უფრო ხვეწს „ღია თუ ფარულ ილეთებს“ და ცდილობს საკუთარი ინტერესების მაქსიმალურად მიღწევის საშუალებების გამოძებნას.

ამის დასადასტურებლად, შეიძლება მოვიტანოთ ეკონომიკური ლიბერალიზმის და თავისუფალი საბაზრო ურთიერთობების აქტიური მხარდამჭერის, ნობელის პრემიის ლაურიატის, ფ. ა. ჰაიეკის (Friedrich August von Hayek, 1899-1992) მოსაზრებები, რომელიც თავის ნაშრომებში თავაზობს ბიზნესს, რომ იმოქმედონ ორგანიზებულად, კოორდინებულად და ეს კოორდინაცია უნდა გამოიხატებოდებოდეს ისეთ ღონისძიებათა სისტემაში, რომელიც ბაზრის ცალკეულ მონაწილეს/კომპანიებს უზრუნველყოფს ინფორმაციის სწრაფი გაცვლით და სხვადასხვა ურთიერთშეთანხმებული ქმედებების შესახებ (სრულად იხ.: Hayek 1975, Hayek 1977), რაც მათ ბაზარზე შესაძლებლობების სრულად გამოვლენაში დაეხმარებათ.

ბაზარზე დომინირებს და წესებს კარნახობს ერთი მხრივ ხელისუფლება (საკანონმდებლო/აღმასრულებელი ბერკეტების მექანიზმი) და, მეორე მხრივ, ბიზნესი (თავდაცვითიუნარის კარგი საშუალებების და სერიოზული რესურსების მფლობელი) და ეს გრძელდება უწყვეტად! ამდენად, მათი ურთიერთობების მუდმივ „დალაგებას თუ გარკვევას“ ეწირება მოსახლეობის, როგორც ყველაზე დიდი მომხმარებლის ინტერესი, რაც განსაკუთრებით გამოვლინდა ბოლო წლების კრიზისულ სიტუაციებში, მით უმეტეს, ცხადი გახდა მიმდინარეშიც. შესაბამისად ეკონომიკური რყევების გამო, ფირმებისთვის ზარალის თავიდან აცილების საუკეთესო ხერხი აღმოჩნდა ურთიერთ-კოორდინაცია, რაც გამოიხატება საკმაოდ ეფექტურ დავდაცვით ქცევებში/ღონისძიებებში, სადაც მთავარ მექანიზმად გვევლინება ფასების რეგულაციის „ურთიერთშეთანხმებული“ სისტემა, რასაც მოსახლეობა მთლიანად არის მოკლებული.

საქართველოში სახელმწიფო ხელისუფლების წყაროა ხალხი („საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 5“), ანუ საქართველოს სახელმწიფო წარმოადგენს მხოლოდ მოქალაქეების/მოსახლეობის საკუთრებას! შესაბამისად, ის და მისი მისწრაფებები არ შეიძლება გახდეს ვინმეს გასანაწილებელი/გასაყოფი, ქვეყნის შიგნით თუ გარეთ, იქნება ეს კონკრეტული თუ აბსტრაქტული

¹ იგულისხმება ბიზნეს-სექტორი და, განსაკუთრებით, მსხვილი წარმომადგენლების მონოპოლიური ქმედებები

ა. ბაკურაძე

ადგილი, თუნდაც საჯარო და კერძო სექტორს შორის, მათთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელი ინტერესების აუცილებლად მიღწევის გამოც კი, მით უმეტეს, რომ მოსახლეობა ქვეყანაში მიმდინარე სოციალური, სამართლებრივი და ეკონომიკური პროცესების განვითარებაზე, როგორც დე იურე, ისე დე ფაქტო გავლენით, დიდი ხანია ვერ სარგებლობს!

ყველა მიმართულებით დაწყებული გარდაქმნები ჯერ-ჯერობით შედეგს ვერ იძლევა. ბოლო მომქმედი პროგრამა „საქართველო 2020“ (საქართველოს მთავრობის დადგენილება, 2014 წ.) პირდაპირ მიუთითებდა იმ სამიზნე ნიშნულებზე, რომელთა მიღწევა უზრუნველყოფდა ეკონომიკის რეალური სექტორის განვითარებაზე ორიენტირებულ სწრაფ და ეფექტიან ეკონომიკურ გაუმჯობესებას (შედეგად, ქვეყანაში არსებული ეკონომიკური პრობლემის გადაჭრას, სამუშაო ადგილების შექმნასა და სიღარიბის დაძლევას); ინკლუზიური ეკონომიკის ზრდას (მოსახლეობის საყოველთაო ჩართულობას ეკონომიკური განვითარების პროცესში, შედეგად საზოგადოების თითოეული წევრის კეთილდღეობას, მათ სოციალურ თანასწორობას და მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას) და ბუნებრივი რესურსების რაციონალურ გამოყენებას (ეკოლოგიური უსაფრთხოებას, მდგრადობას და ბუნებრივი კატაკლიზმების რისკების თავიდან აცილებას და ა.შ.)¹.

ეკონომიკური საქმიანობის რა მოტივი და მიზანი უნდა ამოძრავებდეს ჩვეულებრივ ადამიანს/მოქალაქეს ან მისი მიღწევის რა საშუალებები უნდა გააჩნდეს მას, დაბოლოს, როგორი იქნება მისი რაციონალური ქცევა? არსებულ სიტუაციაში, მოქალაქეს, როგორც მომხმარებელს ყველა შესაძლებლობებიდან (რეალურად მართლა შეზღუდული არჩევანის პირობებში) „გონივრული“ არჩევანის გაკეთება ანუ ოპტიმალური გადაწყვეტილების მიღება ურთულეს პირობებში უხდებოდა და ეს უფრო გართულდა მიმდინარე პერიოდში. შესაბამისად, „ეკონომიკური ადამიანი“-ს ქცევა ორიენტირებული გახდა მხოლოდ მოკლევადიანი/მიმდინარე პერიოდის შედეგის მიღწევაზე და მოსახლეობას მოუწევს გრძელვადიან მოთხოვნილობებზე, უმრავლეს შემთხვევებში უარის თქმა.

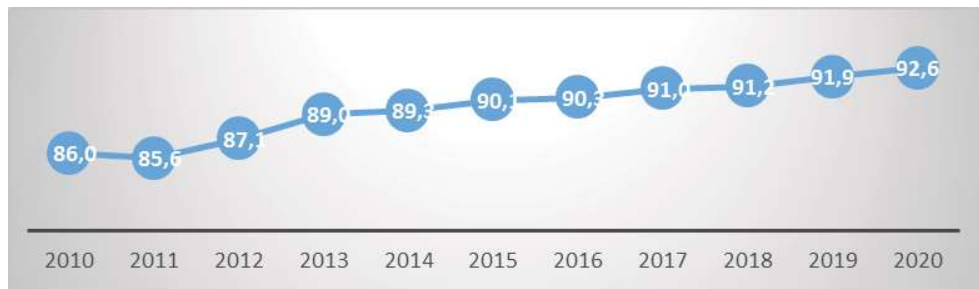
საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის სამომხმარებლო ფასების ინდექსის გაანგარიშების მეთოდოლოგიური სახელმძღვანელოდან ჩანს, რომ „სავაჭრო და მომსახურების ობიექტების შერჩევის შემდეგ ხდება ბაზრის გამოკვლევა და სამომხმარებლო კალათაში შემავალი საქონლისა და მომსახურებისათვის ყველაზე მეტად გაყიდვადი საქონლის (მომსახურების) სახეობების, ანუ ბრენდების განსაზღვრა. შესაბამისად, შერჩევაში ხვდება სამომხმარებლო ბაზარზე ყველაზე მეტად მოთხოვნილი

1 აქვე შევნიშნავთ, რომ ნაშრომი დასრულების ფაზაში იყო, როდესაც საქართველო ჩაება პანდემიის წინააღმდეგ ბრძოლაში, რომლის შედეგები ჯერ დაზუსტებული არ არის და, ბუნებრივია, მისი სრულად გათვალისწინება აქ შეუძლებელი იყო.

საქონლისა და მომსახურების სახეობა, რომელთა ფასების ცვლილებაც ასახავს სამომხმარებლო ფასებისა და ტარიფების დინამიკას“ (სრულად იხ. <https://www.geostat.ge/media/13397/CPI%20metodologia.pdf>; 19.09.2019. მათ შორის, მინიმალური სასურსათო კალათის რეკომენდებული შემადგენლობა შრომისუნარიანი მამაკაცისათვის. წყარო: <https://www.geostat.ge/media/20614/mamakacis-saarsebo-minimumi-%28geo%29.pdf>; 19.09.2019).

გრაფიკი 1

ერთ სულზე საშუალო-თვიურ ხარჯებში სამომხმარებლო ფულადი ხარჯების ხვედრითი წილის 2010-2020 წწ. დინამიკა (%-ში)

წყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/51/shinameurneobebis-kharjebi>.

შესაბამისად, ისმის კითხვა: სამომხმარებლო ხარჯების მოცულობაში რა წილი აქვს ერთი მოსახლეობის ფულად ხარჯს? და მეორე: მოსახლეობის შემოსავლები, ზოგადად, და/ან მისი სტრუქტურა უზრუნველყოფს კიმათი ოჯახების ხარჯვით ნაწილს?

ცნობილია, რომ საუკეთესო/ოპტიმალური სარგებელი ადამიანისთვის არის ფულადი შემოსავლები, წინასწარ განსაზღვრული რისკების სწრაფად ან/და დროებით თავიდან აცილების მიზნით. ანუ, როგორც ეკონომიკური აგენტი, გააზრებულად იღებს რაციონალურ გადაწყვეტილებას (მათ შორის, ფსიქოლოგიური ან/და ქცევითი ფაქტორების გავლენის გათვალისწინებით) ანუ აკეთებს ეკონომიკურ არჩევანს, მაშინ მისი გადაწყვეტილება უპირატესად დაკავშირებულია ფულადი შემოსავლების მიღებაზე (ან პირიქით - არ ნახოს ფულადი ზარალი).

შესაბამისად, წარმოდგენილი გრაფიკებიდან¹ ჩანს, რომ ჩვეულებრივ ადამიანს, როგორც ინდივიდს, რჩება მხოლოდ ერთი ოპტიმალური გამოსავალი - მთლიან ხარჯებში, ძირითადად, გაითვალისწინოს

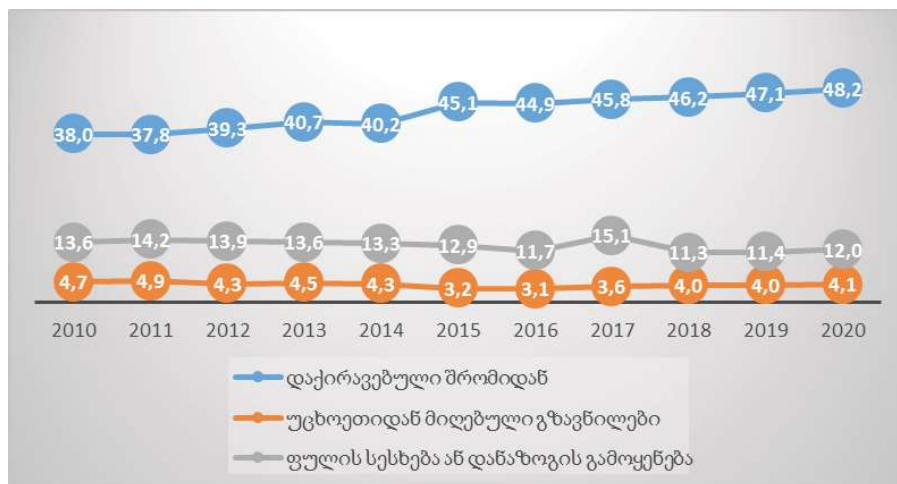
1 2019 და 2020 წლების მონაცემები ავტორის მიერ გამოთვლილი პროგნოზებია.

ა. ბაკურაძე

სამომხმარებლო ფულადი ხარჯები, რომელთა ფორმირება მისთვის ხდება „დაგეგმილი“ ფულადი შემოსავლებიდან¹ და მიღებული ტრანსფერტებიდან და არა სხვა წყაროდან. ამდენად, სამომხმარებლო ფასების ზრდის პირობებში მისი, როგორც ეკონომიკური აგენტის, კონკურენტული შანსები საჯარო და კერძო სექტორთან მინიმალური ხდება, რადგან ინდივიდის/პიროვნების ფულადი შემოსავლები, ყველა შემთხვევაში, ფიქსირებული/უცვლელი რჩება!

გრაფიკი 2

დაქირავებული შრომიდან, ფულის სესხებიდან² და უცხოეთიდან მიღებული გზავნილების ხვედრითი წილის 2010-2020 წწ. დინამიკა (%-ში)

წყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/50/shinameurneobebis-shemosavlebi>

ერთ სულ მოსახლეზე საშუალოთვიურ ფულად შემოსავლებში და ტრანსფერტებში მთავრობის მხრიდან არ ჩანს ეროვნული ეკონომიკის ფუნქციონირების, კერძოდ ეკონომიკური წესრიგის³ დამყარების გრძელვადიანი ორიენტირები ან/და ეკონომიკურ პროცესებში მოკლევადიანი/წერტილოვანი ჩარევის შესაძლებლობები, სადაც ერთი მხრივ მოსახლეობა თავს იგრძნობს დაცულად, მათ შორის, როგორც ბაზრის მონაწილე, და მეორე მხრივ იგრძნობს ზრუნვას სოციალური პრობლემების გადაწყვეტაზე,

1 დაქირავებული შრომიდან/ხელფასიდან, პენსიიდან, აღებული სესხიდან...

2 აქ მოიაზრება ასევე დანაზოგების გამოყენებაც, მაგრამ იმდენად მცირეა, რომ გავლენას არ ახდენს საკითხზე, ამიტომ მისი წილი არც იქნა გათვალისწინებული.

3 იგულისხმება - ეროვნული ეკონომიკის ქცევის მორალურ-ეთიკური ნორმების ერთობლიობა.

როგორც სოციალური პოლიტიკის შედეგების¹ საბოლოო მომხმარებელი. მართალია მთავრობამ მ.წ. იენისის თვეში წარმოადგინა კრიზისული სიტუაციიდან გამოსვლის ფართომასშტაბიანი გეგმა, რომლის განხილვა ამ ნაშრომის მიზანი არაა, მაგრამ თუ ამ პროგრამაში სასწრაფოდ არ შევიდა შესაბამისი ცვლილებები და არ დაიწყო ზრუნვა მოსახლეობის სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობის მკვეთრ (!) გაუმჯობესებაზე, ფაქტია, რომ მოსახლეობა ვეღარ დაიცდის კიდევ ერთი „პირობითი“ პერიოდით და კრიზისის განმეორების შემთხვევაში ის გადავა თვითგადარჩენის 90-ანი წლების გამოცდილებაზე ან/და ინსტიტუტებზე.

მდგომარეობის გაუმჯობესებისთვის გვაქვს საკუთარი რესურსები და დიდი იმედი მსოფლიო თანამეგობრების დახმარების. განვითარების ახალმა გეგმამ უნდა გაითვალისწინოს სამთავრობო ხარჯების გეგმაზომიერი „ეკონომია“, რაც საშუალებას მიცემს ხელისუფლებას მოახერხოს ადამიანურ კაპიტალში „ინვესტირების“ ზრდა, რადგან ყოველივე წინსვლის საფუძველი მხოლოდ განათლებული და პროფესიონალი მოქალაქეა, რომელიც თავისუფლად შეძლებს ახალი ტექნოლოგიული მოთხოვნების დაკმაყოფილებას, რაც ეკონომიკის განვითარების ევროპულ საფეხურზე ასვლის საფუძველია.

რაც მთავარია, მთავრობამ დროულად უნდა გადაწყვიტოს, რომ უპირატესად მხარი დაუჭიროს მხოლოდ იმ საინვესტიციო, მოკლე და გრძელვადიან პროექტებს, რომლებიც ორიენტირებულია, ტრადიციული და პრიორიტეტული დარგების სწრაფ განვითარებაზე (როგორცაა გადამამუშავებელი მრეწველობა, საფეიქრო წარმოება და სხვ.) და ადგილობრივი ადამიანური რესურსების მაქსიმალურ დასაქმებაზე, რასაც შედეგად მოყვება მოსახლეობის სტაბილური შემოსავლების ზრდის ახალ ფორმების მოძიება. ამასთან, ანტიკრიზისული განვითარების ახალმა სამთავრობო პროგრამებმა მაქსიმალურად უნდა წაახალისოს მცირე ბიზნესი და შეიმუშავოს შინამეურნეობების სტიმულირების ეფექტური პროგრამები, რაც შემდგომში საშუალო და მსხვილ ბიზნესთან კლასტერული ურთიერთობების დამყარება/გამძლიერებას დაუდებს საფუძველს.

ბოლო წლებში, მომსახურების სფეროდან (ტურიზმი, ენერგომატარებლების თუსხვა სახის ტვირთების ტრანსპორტირება და ა.შ.) მიღებული შემოსავლების წილი მშპ-ში რომ იზრდება, მისასალმებელია, მაგრამ უადრესად სასარგებლო იქნება ქვეყნისთვის, თუ უფრო სწრაფად გაიზრდება სამამულო ინდუსტრიის სიმძლავრეები, მრეწველობის ტრადიციული დარგები, რადგან საზოგადოებაში უფრო აქტიურად ისმის კითხვა: ჩვენი მთავარი პრიორიტეტი მომსახურე სფეროს, მაგალითად, ტურიზმზე ორიენტირებული სახელმწიფოს

¹ მისი პროდუქტიულობა ყველაზე მეტად დამოკიდებულია ეკონომიკური სტაბილიზაციის მიღწევის ხარისხზე, რაც თავის მხრივ პირდაპირ კავშირშია ერთობლივი მოთხოვნის და ეროვნული წარმოების პოტენციალს შორის დაახლოება/დაცილებაზე.

ა. ბაკურაძე

სახელის დამკვიდრებაა მსოფლიო თანამეგობრობაში, თუ - უპირველესად, მწარმოებელი და ინდუსტრიული ქვეყნის?¹

ახლა, როცა არსებობს რეალური რისკი ამა თუ იმ სახის პანდემიის განმეორების, რომლის გამოც კვლავ ჩაიკეტება საზღვრები და ერთობლივი მოთხოვნილობის დაკმაყოფილება, დიდი ალბათობით, იმპორტირებული პროდუქციით სრულად ვეღარ მოხდება (მათ შორის, კვების პროდუქტებით, ტანსაცმელი/ფეხსაცმელით, პირველადი მოხმარების მედიკამენტებით და ა.შ.), ამიტომ, ანტიკრიზისული პროგრამის ფარგლებში, უსწრაფესად უნდა დაიგეგმოს ამ პრობლემების გადაწყვეტის რეალური გზები, რომლებიც პირდაპირ ორიენტირებული იქნებიან შიდა მოთხოვნილებების მაქსიმალურად სამამულო პროდუქციით დაკმაყოფილებაზე.

ლიტერატურა

ბაკურაძე 2017: ბაკურაძე ა. „რომელი დარგების განვითარებაა პრიორიტეტი საქართველოსთვის“ IEC-2017, ეროვნული ეკონომიკის განვითარების მოდელები: გუშინ, დღეს, ხვალ“, კონფერენციის შრომების კრებული, 2017.

საქართველოს მთავრობის 2014: საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 17 ივნისის N400 დადგენილება - „საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის „საქართველო 2020“ დამტკიცებისა და მასთან დაკავშირებული ზოგიერთი ღონისძიების თაობაზე“. ელ. რესურსი:

http://www.economy.ge/uploads/ecopolitic/2020/saqartvelo_2020.pdf; 10.19.2019.

Hayek 1975, „Price Expectations, Monetary Disturbances, and Malinvestments.“ In Hayek, Profits, Interest, and Investment. Reprint. New York: Augustus M. Kelley, 1975.

Hayek 1977: Foreword to Economics as a Coordination Problem: The Contributions of Friedrich A. Hayek by Gerald P. O'Driscoll Jr. Kansas City: Sheed, Andrews, and McMeel, 1977.

1 კარგ მაგალითად გამოდგება აზიური „ვეფხვების“/ქვეყნების არჩევანი - ინდუსტრიის, როგორც მთავარი პრიორიტეტის, განვითარებაზე ზრუნვა, რაც, ასევე, ბევრად ადრე მეორე მსოფლიო ომისგან დანგრეულმა მრავალმა ევროპულმა ქვეყნამ გააკეთა

Economics, Econometrics and Finance (miscellaneous)

**Addressing an issue of stabilization policy and population
income growth**

Akaki Bakuradze

Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia
akaki.bakuradze@atsu.edu.ge

In recent years, the government and business have dominated the market and dictated the rules, thus, the interest of the population, as the largest consumer is sacrificed to the constant "clarification" of their relationship. Consequently, in the condition of rising consumer prices, its competitive chances as an economic agent with the public and private sectors are minimizing, because the individual's monetary income, in all cases, remains fixed / unchanged. The government should decide to support investment projects focused on the rapid development of traditional and priority sectors and the maximum employment of local human resources, because the following question is more actual in the society: which one is our priority - to establish the name of a service-oriented state in the world community, or the name of a producer and industrial country?

Keywords: market, resources, economic agent, competition, population, incomes.

Following the example of Georgia, one important but rarely discussed problem has emerged recently... In particular, the action or behaviour of "violation of the rules" by the two so-called "big" economic agents (public and private sector), or market participants, that does not characterize the population naturally. It means, that the solution of the strategic and tactical tasks the government is facing, is aimed to achieve macroeconomic, budgetary and social stability. Meanwhile, the business¹ is smartening its "open or covert tricks" in order to manage the fast and dynamic processes in a competitive environment, as well as to manage risks and seeks ways to maximize their own interests.

To prove this, we can cite the active supporter of economic liberalism and free market relations, the Nobel Laureate, f. A. Hayek's (Friedrich August von Hayek, 1899-1992) views, which offer business to act in an organized, coordinated manner, and this coordination should be reflected in a system of measures that provide individual market participants / companies with rapid information exchange and various mutually agreed actions (Hayek 1975, Hayek 1977) to help them identify market opportunities fully.

Thus, the government dominates the market and dictates the rules (having legislative / executive levers) on the one hand and the business (the owner of

¹ It refers to the business sector, in particular, the monopolistic actions of large representatives.

ა. ბაკურაძე

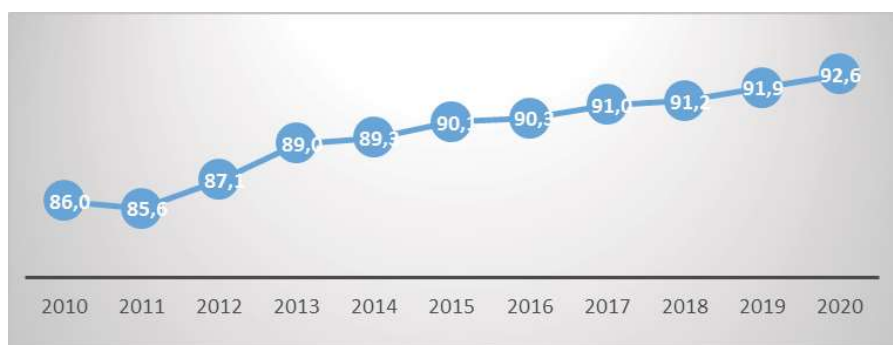
good means of defence and serious resources) on the other and this process continues incessantly! Thus, the interest of the population, as the largest consumer is sacrificed to the constant "sorting or clarification" of their relationship which has been especially evident in the crisis situations of recent years and mostly in the current one.

For almost 30 years, the interactions of private sector representatives in the market have been regulated and become much more organized, coordinated. Since the 1990s, due to economic fluctuations, the best way for firms to avoid losses has been co-ordination with each other reflected in quite effective defence behaviours / measures, the main mechanism of which is a "mutually agreed" system of price regulation that the population is completely deprived of.

What is the motive and purpose of economic activity of an ordinary person / citizen or what remedies should he have to achieve it, and finally, what will be his rational behaviour under such conditions? According to the existing situation, the citizen, as a customer, had to make a "reasonable" choice from all the possibilities (in the conditions of really limited choice) or make the optimal decision in the most difficult conditions but the process became more complicated in the current period. Consequently, the behaviour of the "economic man" has become focused only on achieving the short-term / current period result and the population will have to refuse long-term needs, in most cases.

Chart 1

The share of consumer spending in the average monthly expenditures per capita in 2010-2020. Dynamics (in%)

Source: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/51/shinameurneobebis-kharjebi>.

Accordingly, the following question arises: what is the share of money expenditure per capita in consumer spending? And it is also interesting: do the incomes of the population, in general, and / or its structure provide a part of the expenses of their

families?

It is well known that the best / optimal benefit for a person is cash income, in order to avoid pre-determined risks quickly and / or temporarily. That is, as an economic agent, he makes a rational decision or makes an economic choice, then his decision is mainly related to earning money (or vice versa - not to lose money).

Thus, the average person, as an individual, has only one optimal solution - in total expenditures, he/she has to take into account, mainly, consumer money spending, which are formed from "planned" income¹ and transfers and not from other sources. Thus, in the conditions of increasing consumer prices, its competitive chances as an economic agent with the public and private sectors become minimal, because the monetary income of the individual remains fixed.

In short, he / she as the market participant has simply lost the right to demand or dictate something in their relationship! At the same time, the government must support only those investment, short-term and long-term projects, which are focused on the rapid development of traditional and priority industries (such as manufacturing, textile production, etc.) and maximize employment of local human resources as a result of which new ways of increasing the stable income of the population will be found. At the same time, small businesses should be encouraged as much as possible and effective programs should be developed for stimulating households, which will establish and strengthen cluster relations with medium and large businesses.

In recent years, the share of revenues from services (tourism, transportation of energy trains or other cargoes, etc.) in GDP growth has been welcomed, but it will be extremely useful for the country if the capabilities of the domestic industry and traditional industries grow faster as the following question is more actual in the society: is our main priority to establish the name of the service sector-oriented, for example, a tourism-oriented state or mainly, the name of a producer and industrial country in the world community².

Now, there is a real risk of pandemic recurrence, which will close the borders again and it will not be possible to meet the common needs with the existing significant share of imported products. Therefore, real ways to solve these problems should be planned as soon as possible within the framework of the anti-crisis program, which will be directly focused on satisfying domestic needs with domestic products as much as possible, causing many benefits, such as business growth and / or development motivations, increasing employment, and improving living conditions in general.

1 From salary, pension, loan ...

2 A good example is the choice of Asian "tigers" / countries - caring for the development of industry as a top priority, that has been done a long time ago by many European countries devastated by World War II.